

nevű dömés író, kinek «de ritibus Turcarum» című műve kéziratban maradt fenn, de vajjon a kettő egy szerző-e, azt csak a későbbi kutatás döntheti el. Decsi Jánosnak «synopsis philosophiae» című munkájának egy strassburgi kiadása 1591-ből. Eddig csak egy Wittenbergi 1595-iki kiadása volt ismeretes. Georgievics Bertalan magyar zarándok hat munkája; többek közt jeruzsálemi utazásának leírása. (Lüttich 1600). Gyalui Torda Zsigmondnak «oratio de beatitudine,» Padua 1549. műve Honter Jánosnak két munkája a XVI. századból. A sebesi névtelennek «Libellus de moribus Turcorum» 1530-ban megjelent kétféle kiadása. A nagyhirű bártfai szül. Henisch György két munkája. A nyitrai egyház zsinati határozatai (statuta synodalia) Bécs 1560. Pelbárt két munkája a XVI. századból. Sambucus Jánosnak négy munkája. A XVII. századbeli írók közül megemlítendőek Pater Pál thorni tanárnak 25 alkalmi nyomtatványa; az iglói születésű s a protestáns üldözések alatt külföldön bolyongott Klesch Dánielnek 17 alkalmi beszéde és költeménye. Nádasí János hét munkája. Az eperjesi születésű Sartorius János thorni, elbingai majd danzigi tanárnak dissertatiója.

Szükségesnek látom ennek kapcsán visszatekinteni az eddigi eredményre. A három évi bel- és külföldi utazásom alatt összesen 2,120 darab nyomtatvány került napvilágra, melyből 1,613 egészen új, eddig ismeretlen nyomtatványokra esik; 507-tel pedig Szabó Károly hiányos czéduláit lehetett kipótolni. Ha most hozzáadjuk a Szabó Károly által elkészített 2,017 czédulát, úgy 4,137 könyvészetileg kész czédulából áll a Régi Magyar Könyvtár sajtó alá rendezendő III. kötet anyaga.

Mint ezekből kitetszik, az anyag oly tekintélyes, hogy a munka a jövő év elején sajtó alá rendezhető. Van ugyan még mintegy 400 hiányos cím, mely szám saját jegyzeteimből is szaporodik; de ez nézetem szerint nem képez akadályt a munka megkezdésére. Valamint az első két kötetben, úgy ebben is az ily hiányos címeket úgy adjuk, a mint az idézendő forrásmunkákban előfordulnak. Ezek közül a három utazásom alatt egy sem került napvilágra, s nem is valószínű hogy előkerülnek.

7. **Egy feledésbe ment régi latin-magyar szótárról.** (A főtít-kár előterjesztése a november 20-i osztály-ülésen). E napokban történt, t. osztály, hogy a Schläglből most nálunk levő glossariumot forgatva, észrevettem, hogy a kézirat elején, a források közt, Januensis Catholicon-jára is van hivatkozás. Pónori Thewrewk Emil társunk, a kinek a kézirat eme sorait megmutattam, azt tanácsolta, hogy a Catholiconnak egyik kiadását jó lenne valahonnan előkérni, pl. a bécsi udvari könyvtárból, a schlägli glossariummal való egybevetés végett. Mielőtt azonban Bécsbe írtam volna, tudakozódtam idehaza e Catholicon felől. és örömmel hallottam, hogy saját könyvtárunkban is megvan.

Kikölcsönöztem tehát e kis folio-kötetet és alig nyitottam fel,

meglepetéssel vettem észre, hogy a kötet végén 74 kéthasábos lapra terjedő, XVI. vagy XVII. századi kézirat van: egy latin-magyar szótár töredéke A-tól a Cilonos szóig, a mely legalább is 4000 magyar kifejezést foglal magában, és köztük rendkívül sok, szerfelett érdekes, régi magyar szót. Legelső dolgom volt meghatározni, hogy honnan és mikor került e szótár az Akadémia könyvtárába. A kötet homlok-élén ez olvasható: «Venerabilis Conventus Gyöngyösiensis Ordin: Minorum». Tehát a gyöngyösi Sz.-Ferencziek könyvtárából került hozzánk. Szilády Áron társunk közölte velem, hogy a gyöngyösi zárda. Döbrentei Gábor közbenjárására, több régi könyvet ajándékozott az Akadémia könyvtárának. A M. Tud. Társaság 1835. évi nagygyűlése t. i. megbízta Döbrentei Gábor rendes tagot, hogy a «Régi magyar nyelvemlékek» gyűjteményének szaporítása végett látogatná meg a jászói országos levéltárt s az útjába eső egyéb könyv- és levéltárakat. Döbrentei úti jelentését az 1836. évi nagygyűlésen terjesztette elő. Ejelentésben elmondja Döbrentei, hogy a Gyöngyösről kapott könyvek egyike: «Opus preclarum dictum Catholicon, a fratre Johanne Januensi. Venetiis 1487. In folio. Ehhez — folytatja — egy latin magyar szókönyv van kötve, mely A-tól Cilonos szóig foly s a többihez vonalozás áll készen. Hatféle kéz látszik az íráson. Mutat 1600 elejére». Eddig Döbrentei.

Harmincz évvel később Mátyás Flórián társunk, mikor a Nyelvtörténeti Szótár-Kísérlet című — fájdalom, csonkán maradt — munkájához az adatokat gyűjtötte, megtalálta e szótárt az Akadémia könyvtárában s a tőle használt forrásművek közt ekként jelöli meg «Régi szótár (Rsztr) a XVI. század első feléből az Akad. könyvtárában.»

Megemlékezik e szótárról Hellebrant Árpád is a M. Tud. Akadémia könyvtárában levő Ősnyomtatványok jegyzékében a 100. lapon: «Operi affixum est fragmentum lexicæ latinæ hungaricæ, 73 folio completens, saeculo XVII. scripti.»

Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond társaink, mikor a Nyelvtörténeti Szótárt szerkesztették, keresték e szótárt. Mátyás Flórián útmutatása alapján, az Akadémia könyvtárában, de minthogy ő nem nevezte meg a colligatumot, a melybe az kötve van — Döbrentei jelentése és Hellebrant jegyzéke pedig elkerülte a szerkesztők figyelmét — nem dolgozták föl a Nyelvtörténeti szótár számára, és csakis a Mátyás Flóriántól közöltt egy-két szót vették föl belőle.

Pedig e szótár töredék létére is, rendkívül becses egy nyelvemlék. Akármikor másolta is le az a gyöngyösi hat minorita, akár 1600 elején, miként Döbrentei mondja, akár a XVI. század első felében Mátyás Flórián szerint, akár a XVII. században Hellebrand szerint, — annyi bizonyos, hogy nyelve a XVI. század első feléből, igen valószínűleg a Zápolyák korából való. A centuriót így értelmezi: «szaz ember hadnaggia: Aga»; a cassiodolabrumot pedig; «alabard, kyvel az lancz kenezók járnak». Tehát már *agák* és *landsknechtek* járnak Magyarországon!

De nem is későbbi 1550-nél, mert igen sok olyan szó van benne, a mely csakis a codex-irodalomban található, s a XVI. század második felében már többé nem fordul elő. Ilyenek: *beléndes* (fényűző), *lelki fiú* (fogadott fiú), *gerla* (mérték neme), *genyett* (hitvány. alávaló), *gyümölcsötlen* (gyümölcsstelen), *jogunk* (jobb kezünk), *késállkodás* (vilongás), *kórolkodik* (betegeskedik), *lélemés* (lelet, találmány), *mevetni*, *mevetség* (nevetni, nevetség), *pakocsa* (tréfa), *ív-tekervény* (számszerij) stb. Ugyancsak a XVI. század első fele mellett szól az infinitivusnak *-nya*, *-nye* végzete: *előhínya*, *syetnye*, *jvnye*, *szerkesznye*, *themienesznye*, *vadolnya*, stb., valamint az *engedet*, *járuulat*, *tagadat* s több efféle névszó. Azonkívül sok érdekes, eddig teljesen ismeretlen, kihalt szó; *Isten oldala fű*, *Szent-György köve* (alabastrom), *királyné asszony dinnye*, *nyás*, *nyáskodni* (nyájás, nyájaskodni), *nagynász* (násznagy). *algyúság* (műszer, eszköz), *elcsontolni*, (amputare), *megjártékolni* (megtréfálni), *párolkodni* (lélegzeni), *kiemésztés* (sedes naturae), *konyhapokla* (kiöntő hely), *ftyemonya* (bolyagocskák a víz színén), *moytt* (törköly), *verpécz* (bocskor), *megistápozni* (megbotozni), *tranczél* vagy *trancesél* (tranchel: fahordó hajó), *szoktalan* (e helyett szokatlan). — Továbbá tájszók, melyek ma csak egyes vidékeken élnek: *csimota* (csemete), *galacsin* (golyócska), *kéllelevelű ajtó* (bifores). *hiripes* (asthmaticus), *váltoszlág* (alternatív), *rekemez* (kis kövér, ma renkesz) stb. — Végre a hangtan vagy jelentés tekintetéből érdekes szóalakok: *kenczel* (gönczöl) szekere; *görbönczés* (garabonczás); *katona* (nem harczos, hanem a harczosok szolgálója: servus militum); *trágár* (baiulus, qui vecturas onerum corpore suo victus quaerendi gratia portat, tehát a mai hordár); később trágárnak nevezik a hír-hordót, még utóbb mai értelmét veszi föl.

Kötelességemnek tartottam, t. osztály, a figyelmet e nyelvemlékünkre fölhívni, a mely bizonyára megérdemelné, hogy nyelvészeink egész tüzetesen földolgozzák.

8. Az 1843/44. országgyűlés kerületi ülésének naplói. Zichy Antal tiszti tag, az 1885-ik év első hónapjaiban arra hívta fel első hazai tudományos intézetünk figyelmét, hogy mivel újabbkori országgyűléseink történetének számos nagy jelentőségű emléke még ismeretlenül, gyakran megközelíthetetlenül lappang, sőt azon veszélynek van kitéve, hogy az azok fontosságát nem ismerőknek kezében elvész, annál inkább, mert azon férfiak sora, a kik az 1848-ik év előtti országgyűléseken részt vettek, immár mindinkább ritkulván, attól lehet tartani, hogy a jelzett emlékek iránti érdeklődés a nagy közönségben szűnni fog: itt az idő, hogy az Akadémia azok megmentését célzó intézkedéseit tovább ne halaszsa.

Tud. Akadémiánk az indítvány nagy fontossága által áthatva, azzal a kérelemmel fordult Tisza Kálmán akkori belügyminiszterhez, hogy e nemzetileg is nagy jelentőségű ügyre a törvényhatóságok figyel-